Boda Székedi Eszter

Filmajánló: A mozdulatlan utazó

A mindannyiunk által átélt szokatlan tavaszi bezártság több filmet is felidéz, bár ezek zöme nem járvány miatt otthonukba kényszerültek helyzetére fókuszál, hanem a mozgásban való korlátozottságnak, az élettér leszűkülésének valamilyen ettől eltérő okát használja kiindulópontnak. Érdemes ezek közül válogatni legalább egyet tanítványokkal közös megnézésre, amikor majd sor kerül a személyes találkozásra, és pedagógusok tanítványaikkal egy teremben, egymáshoz közel ülve, fedetlen szájjal beszámolhatnak arról, hogy milyen volt számukra ez a fura időszak, mit adott, mit vett el, és hogyan is él(ünk) mindez(zel) tovább.

A *Szkafander és pillangó* (Le Scaphandre et le papillon, 2007) című francia film egy tulajdon testébe zárt férfi története. Jean-Dominique Bauby, a jól ismert francia folyóirat, az Elle egykori főszerkesztője 1995 decemberében, 43 éves korában agyvérzést kapott. Teljesen lebénult, beszédképtelenné vált, csupán a bal szemét tudta mozgatni. Ebben az állapotban, több hónap alatt írta meg világhírűvé vált regényét, amelynek címe *Szkafander és pillangó*. A sorok pillantásról-pillantásra, betűről-betűre születtek a szerző emlékeiből, fantáziaképeiből és egy végletekig kiszolgáltatott helyzetre való reflektálásból. Ezekből építkezik a számos díjjal jutalmazott, azonos című film is. Szűkre szabott történetet kapunk, ágyban, tolószékben láthatjuk a főszereplőt, miközben orvosok, a kórházi személyzet, családtagok, barátok bukkannak fel körülötte. A film alkotói, mindenekelőtt a rendező, a festőként és szobrászként hírnevet szerző Julian Schnabel, valamint a Steven Spielberg állandó munkatársaként tevékenykedő operatőr, Janusz Kaminski erényt kovácsolnak ebből a látszólagos hátrányból: az események hiányát a képek és a zene (többek között Tom Waits, U2, Velvet Underground) erejével ellensúlyozzák. A beállítások egészen sajátosak, hiszen a szubjektív kamera segítségével a jelenetek jó részét mi, nézők,

a külvilággal való kapcsolattartás egyetlen eszközén, a főszereplő bal szemén keresztül látjuk. A gondolatait is halljuk, azokat a szavakat, amelyeknek a kiejtésére a valóságban képtelen. Olyan ez, mintha mi magunk is a lebénult test börtönében raboskodnánk, onnan szemlélnénk behatárolt nézőpontból a külvilágot, miközben a filmnézés minden egyes pillanatában azt ünnepeljük, hogy meg tudjuk mozdítani kezünket és lábunkat.

Az a bizonyos bal szem azonban nem csupán kifelé, hanem befelé is lát. Jóval fontosabbak lesznek az emlékek és álmok a külső eseményeknél. Ez viszont nem az életet egykoron habzsoló férfi hiú csodavárását jelenti, hanem éppen ellenkezőleg: a szellemi frissesség a helyzet egyértelműségét is tisztázza. Ennek ellenére nem a kilátástalanság, a szemrehányás vagy az önáltatás uralkodik a filmben, hanem az életöröm és a humor. A hatalmas lelkierőről tanúskodó alkotói magatartás nem engedi, hogy fölösleges vagy akár hatásvadász részek kerüljenek a sorok közé, ezt pedig hasonlóképpen kerüli a film is. A múló pillanatok kihasználására vonatkozó közhelyek sorjázása helyett a képeket az élettel való számvetés lehetőségének a felismerése, az alkotás segítségével elért megnyugvás és megbékélés jelenléte uralja.

Jean-Dominique Bauby könyve megjelenése után pár nappal elhunyt. Az életének utolsó hónapjairól készült film egy egyedülálló regényre is felhívja a figyelmet, és emléket állít az emberségből jelesre vizsgázóknak, nem csupán a főszereplőnek, hanem az őt segítőknek is.

A bezártság ihlette másik film, amit érdemes a karantén kapcsán akár többedmagunkkal megnézni, *A kocka* (Cube, 1997). A diákok ezt az előzőnél valószínűleg jobban fogják értékelni, hiszen feszültebb vonalvezetésű, ráadásul az érdeklődők akár matematikai megoldásokon is elgondolkozhatnak. (De aki nem reál érdeklődésű, azt sem fogja zavarni a mennyiségében nem túlzó, a film zárt világában viszont létfontosságú feladvány.) Az előző filméhez bizonyos szempontból rokonítható a helyzet: a tehetetlenség és a kiszolgáltatottság érzése itt azonban már nem egy, hanem hat embernek jut osztályrészül.

Hat ember ébred egy kocka alakú börtönben. A társadalom különböző rétegeiből érkeztek, van közöttük férfi és nő, fiatalabb és idősebb, testalkatuk és foglalkozásuk is eltérő. Nem tudják, miért és hogyan kerültek ide, egyetlen céljuk lehet csupán: az életben maradás. Kisebb ajtókon, rövid folyósókon lehet átjutni egy másik, hasonlóan zárt térbe, a kockát ugyanis további hat kocka szegélyezi, a további kockák mindegyikét pedig

újabb hat. Egyes kockák azonban életveszélyes csapdákat rejtenek. Csupán az átjáróknál feltüntetett számkombinációkból lehet következtetni, melyik a járható út, és egyáltalán létezik-e kiút a labirintusból.

A kanadai származású Vincenzo Natali első játékfilmjét majd huszonöt évvel ezelőtt, visszafogott költségvetésből, alig húsz nap alatt forgatta. A szerepeket nem játsszák ismert színészek (a rendező későbbi filmjeiben is visszatérő David Hewlett az egyetlen kivétel, de inkább csak azok számára, akik kedvelik a Csillagkapu-sorozatot), rögtön a bemutató után a filmnek sem volt átütő sikere. Az egyéni érdekek és a közösségbe való beilleszkedés ellentmondásait, valamint a napjainkra is oly jellemző társadalmi jelenségeket tárgyaló *A kocka* azonban néhány év alatt kultfilmmé nőtte ki magát, bizonyítva, hogy egy maradandó alkotáshoz elég egy egyszerűnek tűnő ötlet, egy világosan követhető történet és a megfelelően átgondolt kivitelezés.

A fojtogató hangulatú, minimalista díszletet használó (a forgatás egyetlen, különböző módon megvilágított kockában zajlott), a hetedik művészet számos más alkotására is hatással levő film olyan mesterséges világot mutat, amelyet a valóság törvényszerűségei mozgatnak. Az életben maradás érdekében ezeknek a szabályoknak a kiismerése ugyanolyan fontos, mint a mellénk rendelt társakkal való együttélés megtanulása. A valóban létező börtönökről elnevezett szereplők sorsa ezen bukik el, hiszen hiába a matematikai rendszerek felismerése, a külső veszélyek feltérképezése, az emberi viselkedést nem lehet kiszámítani.

A kevés szóbeli magyarázattal, viszont izgalmas vizuális megoldásokkal a figyelmet létkérdésekre ráirányító filmnek nem csupán a vége, az eleje is nyitott. Nincsenek előzmények, nem kapunk válaszokat, nem tudjuk meg, hogy ők hatan milyen okból és mi célból kerültek oda. A Big Brother-típusú műsorokra emlékeztető, „valakik figyelnek minket" érzése pont úgy megtalálható itt, mint a számítógépek által behálózott mindennapok jelensége. A számítógépes játékot egyébként is sokkal inkább tartja Natali a film továbbgondolási lehetőségének, mint a különböző forgatócsoporttal és szereplőkkel valóban elkészült két folytatást, a *Kocka 2.–Hiperkocka* és a *Kocka 3.–Cube Zero* címűeket. El is határolta magát ezektől, további filmjeiben maradt a különös, szinte légüres térben előremozduló, megválaszolatlan kérdéseket felsorakoztató történeteinél. Legismertebb műve azonban továbbra is a mítoszteremtő *A kocka*, amely nemcsak arra emlékeztet, hogy matekórán talán jobban oda kellett volna figyelni, hanem arra is felhívja a figyelmet, hogy a cél érdekében össze kell fogni, még akkor is, ha – mint ahogyan az egyik szereplő fogalmaz – a kockán kívül valójában nincsen más, mint „parttalan emberi ostobaság".

Online: https://voxfilmeonline.biz/le-scaphandre-et-le-papillon-2007-online-subtitrat/
https://filmehd.se/cube-cubul-1997-filme-online.html